

תפילה לדורינו??

כל מי שלא חזר בתשובה הרגע, ביקר בחייו, מן הסתם, כמה פעמים בבית כנסת. וכל מי שביקר בחייו כמה פעמים בבית כנסת, יודע שיהודים מעטים מאד באים לבית כנסת כדי לדבר עם ריבונו של עולם. בית כנסת, באופן פשוט, משמש את היהודים המאמינים של ימינו עבור מספר צרכים עיקריים, בהתאם לרמת דתיותם ושיוכם החברתי:

1. **קיום מצוות התפילה.** בראש הפירמידה ניצבים יראי השמיים, שההלכה מכתובה את אורח חייהם והם חשים עצמם נאמנים לה. הללו רואים בתפילה הזדמנות להנכיח את האמונה בחייהם, וככזו הם מגיעים אליה ברצון. הם יארגנו מניינים לעת צורך ובאופן כללי ירגישו פעילים במהלך התפילה. אין להתבלבל, הם אינם רואים עצמם בתפילה כמשוחחים שיחה של ממש עם הקב"ה (על הסיבות לכך נרחיב מיד), אבל ההתרחשות כולה משרה עליהם אווירה דתית של עצירה מלכת ופסק זמן מן הריצה הקרייריסטית, מנוחה רגעית תחת כנפי שכונת השטיבלעך המקומי או הקרוב.
2. **מילוי חובה מגורית.** לקטגוריה זו שייכים אותם אלו שהתייחסו מזמן מלצפות לדבר מה משמעותי שיתרחש בתפילה בפרט, ובחייהם הדתיים בכלל, אך כיוון שהציבור הדתי (או הדתי לאומי) בכללו משמש עבורם מעטפת חיים רחבה ונוחה מאד הכוללת רכיבים נוספים מעבר לאלו הדתיים - מהם אידיאולוגיים (הלקוחים מתוך תפיסת עולם פוליטית ימנית-שמרנית איתה הם דווקא מזדהים), מהם חברתיים, מהם לאומיים ומהם פשוט סנטימנטליים עד הרגליים גרידא - כיוון שכך הם מזהים את התפילה עם כלל הפרקטיקום החברתי שיש לבצע על מנת להשתייך כראוי לקהילה.
3. **מפגש חברתי.** בתחתית הרשימה אפשר למצוא את אלה שאין בינם ובין הקב"ה דבר (מלבד אולי כיפה סמלית וזעירה על קרחת, או בן הלומד בחינוך ממ"ד). ומה מביא אותם בכל זאת אל שערי בית הכנסת? התשובה פשוטה מידי ולצערנו מוכרת היטב: חבריהם, שכניהם ועלוני השבת הססגוניים מספקים עבורם סיבה טובה להשקיע מזמנם בערב שבת ולעלות לשיחת רכילות וספורט עם הדיירים מהשכונה. גם להראות את הפרצוף מידי פעם זה חשוב, ובמיוחד כשבית הכנסת - משום מה - הוא המקום היחיד בו עדיין מתכנסים בני הקהילה כולם על בסיס קבוע.

באופן כללי וכוללני מאד ננסה לאפיין את הגורמים היסודיים ביותר למצב אותו תיארונו (שגם הוא חוטא בהכללה ומתעלם מיחידים לא מעטים שעבורם התפילה היא דווקא מפגש רוחני ונשגב מאין כמוהו ושיח משמעותי עם בורא עולם).

1. **הנוסח הקבוע.** מאיפה שלא נסתכל על זה, היותה של התפילה מורכבת מטקסט הקבוע במסמרות זה אלפי שנים, היא באופן מוחלט מציאות של בדיעבד, המקשה עד מאד - ובצדק גמור - על התחברות אליה ויצירת תחושה של התרחשות בת משמעות במהלכה.

נרצה או לא, חז"ל בראייתם החודרת ראו את העתיד להתרחש פעם ערב צאתם לגלות בית שני. בתשתית הדרישות האקוטיות עמד הצורך ביצירת מסגרת קהילתית מאחדת ומלכדת שתוביל לשימור הצביון היהודי ותיתן ביטוי לכל הלך הרוח ומהלך החיים ששקק בארץ בזמן תקופת הריבונות הלאומית בארץ. היות ולא ניתן היה לשחזר כמעט דבר מתוך התגבשות האומה סביב מקום רוחני מרכזי ועיקרי - בית המקדש, נולדה הדרישה לגיבוש מרכז רוחני נודד ותלוי מקום שיחבר סביבו את אנשי הקהילה. הדבר הביא להוספת נדבכים ציבוריים לתפילת היחיד הנאמרת בעמידה ומשקפת את עמידתו מול קונו (תפילת שמונה-עשרה): הקריאה בתורה, חזרת הש"ץ, הקדיש וקדושה ודווקא, ברכות קריאת שמע ועוד ועוד. על אף שלכל אחד מן הקטעים טעם ספציפי בגינו חובר ונוסף לתפילה, את כולם מקשר הקונטקסט התקופתי של העשרת התפילה כמוקד קהילתי (ולא בכדי נקרא בית הכנסת 'בית מקדש מעט', שהרי זה עיקר תפקידו - לשמש דגם אלטרנטיבי זמני ומוקטן של המקור הירושלמי-ארצישראלי).

צורך נוסף היה כמתן מענה לקושי של בני האדם לארגן עבורם זמן קבוע לתפילה (ויעיד על כך הדיון בריש מסכת ברכות על זמן תפילת ערבית¹). רובם המכריע של היהודים לא מצאו את עצמם יוזמים תפילה, ולא דווקא בשל היעדר מוטיבציה, מה גם שכשכבר מצאו לנכון להתפלל - לא מצאו מילים כדי לעשות זאת. יתרה מזו, המילים - כוחן הגדול הוא בהטמעת ערכים. בכך, שימשה התפילה הזדמנות נדירה לשימור הערכים היהודיים-לאומיים גם בתקופות ארוכות מאד ובמקביל לריחוק מהמולדת. חז"ל פתרו את בעיית התפילה כשעל הדרך הרוויחו רווח נוסף: תיקון נוסח קבוע והחיוב בתפילה - ובציבור דווקא - אפשרו לאנשים לשמור על לר"ז יומי רוחני מוגדר ויציב, תוך יכולת לבטא בלשון גבוהה ומכובדת את שכמה הלב להגיד אך לא ידע איך. זאת ועוד, באמצעות הצפנת ערכים שונים בנוסח התפילה (בקשות תפילת שמונה עשרה מנוסחות בלשון רבים - להפנמת האחריות הלאומית; ברכות על המשיח ועל בניין ירושלים - ולא רק על פרנסה ובריאות; הודאה ושבח לה', מלבד ביטוי הצרכים; הזכרת יציאת מצרים והניסים המכוננים את האמונה היהודית ועוד ועוד) הצליחו חכמים להבטיח את שרידותו הרוחנית של העם בתקופת הקשה שנכונה לו.

את מקומו של "לְשׁוֹת בְּשִׁבְחָה" היצחקי החליף נוסח מוגדר ומקובע, שמחד לא מאפשר את הספונטניות, המקוריות והזרימה המאפיינות שיח חי ואותנטי, אולם מאידך מעניק יציבות וקביעות למפגש עם הרוחני והא-לוהי שבאדם².

ברם, בכך נובעת בעיה כפולה. ראשית, לאחר שמתרגלים לנוסח קנוני ובלתי-משתנה הוא מאבד מקסמו ומהטבעיות שבו, ונעשה חיצוני לדובר. כך נולדת לה תופעת ה'כוונה בתפילה' (קשה מאד לדבר אל מישהו בלי כוונה; קל להתפלל - לדקלם טקסט מוכר ושחוק - בלי כוונה). שנית, מושגים

¹ שמונה כמובן מאליה את חוסר יכולתו של האדם הממוצע להתחייב לתפילה קבועה: "חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר 'אלך לביתי ואוכל קמעה ואשתה קמעה ואישן קמעה ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל' וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה" (ברכות ד ע"ב).

² חשוב להזכיר את המגמות שהדגישו את הצורך בעידון וסיוג התהליך שהזכרנו, כמו זו של רבי אליעזר, שאמר כי "העושה תפילתו קבע, אין תפילתו תחנונים" (ברכות כח ע"ב). עם זאת, הכיוון העיקרי והמרכזי היה זה המדריך למיסוד התפילה וקביעות הנוסח.

רבים שהיו רלוונטיים לתקופת חז"ל איבדו את הקשרם התקופתי ונעשו זרים לאדם המודרני, כשהדוגמא המוכרת לכך בהקשר הזה היא השימוש במינוח התיאורי 'מלך', שאינו מוכר לאדם בן זמננו ובטח שאינו מעורר את אותם הרגשות שהיו מתעוררים בעבר בקרב אלו שחיו במשטר מלוכני בו המלך אכן סימל את הרוממות, ההוד והאצילות הנישאה שאמורה לעורר מילה זו בקרב שומעיה. אם כבר, מייצג היום השלטון עבור רבים דווקא את המושחת המתנשא והמסואב.³

³ ברלוונטיות של הנושאים עצמם נעסוק בסעיף 4.